

DOI: <https://doi.org/10.31318/978-966-7357-72-6-48>
УДК 780.8:780.616.432:781(477)(045)

МИХАЙЛОВА О. В.

Михайлова Ольга Валеріївна, кандидатка мистецтвознавства, доцент кафедри загального та спеціалізованого фортепіано Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського (Харків, Україна).

Mykhalova Olga, Candidate of Art Criticism (PhD), Associate Professor at the Department of General and Specialized Piano, Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts, (Kharkiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-3679>

© Михайлова О. В., 2025.

**ВІЗУАЛЬНА НОТАЦІЯ ЯК ФОРМА ВІДКРИТОГО
МИСЛЕННЯ У ФОРТЕПІАННОМУ ЦИКЛІ
«ГРАВЮРИ» ДМИТРА МАЛОГО**

**VISUAL NOTATION AS A FORM OF OPEN THINKING
IN THE PIANO CYCLE “ENGRAVINGS” BY DMYTRO MALYI**

У розвитку сучасної української композиторської практики найбільш помітною є тенденція до міждисциплінарності, зокрема до інтеграції візуального елементу у структуру музичного твору. Візуальне в цьому випадку не лише супроводжує чи ілюструє звук, а й вступає у складну діалогічну взаємодію з ним, що суттєво трансформує саму ідею музичної форми, способу фіксації та інтерпретації. Усе частіше трапляються приклади використання графічної або відкритої нотації як повноцінного складника композиційного мислення.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує цикл «Гравюри» для фортепіано Дмитра Малого — твір, який виходить за межі звичних уявлень про нотну партитуру і постає як артефакт на перетині аудіального й візуального. Звернення до відкритої нотації тут — це не лише формальний

прийом чи вияв авторської оригінальності; воно вкорінене в загальні процеси переосмислення музичної мови у ХХІ столітті й пов'язане з прагненням до альтернативної організації музичного часу і структури.

В автокоментарі до концепції відкритої нотації Дмитро Малий підкреслює:

Візуальні партитури мають функціонувати не як зашифрована інструкція, а як автономна форма художньої організації, здатна ініціювати процеси виконавського мислення, асоціативного проектування, відчуття внутрішнього часу¹.

Такий підхід відкриває нові горизонти для інтерпретації і актуалізує справедливе запитання: **«співіснування аудіального та візуального вимірів у сучасній музиці — творчий стрижень композиторського світовідчуття чи виклик сьогодення?»**. Воно, з першого погляду, може видатись риторичним, але в його основі — суттєва дилема нашого часу. З одного боку, індивідуальний стиль митця передбачає свободу експериментувати з формою, звернення до візуального елемента може сприйматись як яскравий мистецький жест. З іншого, — це глибше явище, реакція на зміну парадигм, що стосується як мистецтва, так і культури загалом.

Починаючи від середини ХХ століття, європейська музична культура зазнає серйозних змін, пов'язаних із переглядом традиційних засобів фіксації звуку. Реакцією на раціоналізм серіалізму, з одного боку, та потребою в нових формах вираження — з другого, стає поява графічної та відкритої нотації. Їх застосовують Джон Кейдж, Яніс Ксенакіс, Дьордь Лігеті, Мортон Фелдман — композитори, які формулюють ідеї багатозначності, варіантності, виконавської

¹ Малий Д. М. «Відкрита» нотація як інструмент створення композиторського тексту (автокоментар) // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти / Харківський нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2021. Вип. 63. С. 51.

свободи як естетично вмотивованих рішень. Цей рух не обмежується лише стилістичними новаціями — він зачіпає саму парадигму музичного твору як фіксованого об'єкта.

Візуальне мислення у цьому сенсі стає не допоміжним, а конструктивним елементом музичної форми. Нотація більше не претендує на роль однозначного коду, який репрезентує звук; навпаки, вона дедалі частіше функціонує як автономна система знаків, що активує у виконавця процес смислової та звукової інтерпретації. Отже, партитура перестає бути інструкцією — вона перетворюється на образ, сигнал, візуальний простір для діалогу.

У сучасному українському контексті ця тенденція виявляється на тлі широких культурних зрушень, мистецтво реагує на кризу лінійності, тотальності, авторитарності мислення. Візуальна нотація в таких умовах стає не лише художньою практикою, а й філософською заявою про множинність істини, нестабільність систем, відкритість до невизначеності. Особливої актуальності вона набуває в умовах соціальної турбулентності, коли інтуїтивність, мобільність і творчий ризик стають важливими інструментами осмислення реальності.

У фортепіанному циклі «Гравюри» Дмитро Малий утілює цю естетику відкритого мислення, послідовно відходить від традиційної нотаційної системи, пропонуючи натомість візуальні партитури, у яких звук не заданий безпосередньо, а виводиться за допомогою споглядання, інтерпретації, співвіднесення графічних елементів із внутрішнім слухом виконавця.

Назва циклу апелює до візуального мистецтва, підкреслюючи матеріальність зображення, точність лінії, багатство фактури. Ці ж ознаки набувають відображення у побудові партитур: кожна з них — це візуальний об'єкт, який має власну внутрішню структуру, ритм, інтенсивність. Тут важлива не лише форма, а й спосіб її сприйняття. Виконавець постає в ролі інтерпретатора візуального коду, перетворюючи зображення на звук шляхом складної внутрішньої трансформації.

Графічна мова Д. Малого має певну логіку: лінії, плями, геометричні конфігурації не випадкові. Вони задають характер

жесту, динаміку, співвідношення масивів звуку. У цьому смислі, композитор не просто створює абстрактну форму, а формує «візуально-звукову інтенцію», що потребує дії, чуття, уяви. Саме на цій межі — між тим, що «бачу» і що «чую» — і народжується «відкрита музика».

Принциповою ознакою «Гравюр» є залучення виконавця як активного співучасника творення звучання. Відсутність жорстко заданих параметрів передбачає значну міру свободи, проте ця свобода не безмежна. Вона потребує особливої підготовки — інтерпретатор має бути не лише музикантом, у технічному сенсі, а й художником, імпровізатором, філософом. Лише за таких умов можлива повноцінна реалізація концепту відкритості.

Це співтворення не примха чи забавка — воно закладене у структуру твору. Дмитро Малий уникає ієрархічного розподілу ролей «композитор — виконавець», натомість вибудовуючи партнерські відносини в межах одного мистецького жесту. Ця позиція перегукується із сучасними ідеями про децентралізацію авторства, поліфонію голосів, культурну емпатію.

Отже, фортепіанний цикл «Гравюри» Дмитра Малого демонструє глибоке переосмислення ролі візуального в музичній композиції. Звернення до відкритої нотації тут не лише формальний чи технічний прийом, а радше — прояв нового типу музичного мислення, що резонує з ключовими викликами нашого часу: потребою в діалозі, відмовою від жорстких структур, відкритістю до множинності і варіативності. І саме в таких творах з'являється усвідомлення, що візуальне в музиці — це не просто композиторська візитівка митця, а форма думки, спосіб бути у складному світі, який змінюється швидше, ніж ми встигаємо знайти слова.